

BACHELOROPPGAVE

Å vokse opp under profesjonell omsorg i barnevernsinstitusjon

Av
Maria Skog Karbø
Kandidatnummer: 50

Growing up under professional care in child welfare
institution

Sosialt arbeid

BSV5- 300

Mai 2015

Avtale om elektronisk publisering i Høgskulen i Sogn og Fjordane sitt institusjonelle arkiv (Brage)

Jeg gir med dette Høgskulen i Sogn og Fjordane tillatelse til å publisere oppgaven "Å vokse opp under profesjonell omsorg i barnevernsinstitusjon" i Brage hvis karakteren A eller B er oppnådd.

Jeg garanterer at jeg er opphavsperson til oppgaven, sammen med eventuelle medforfattere. Opphavsrettslig beskyttet materiale er brukt med skriftlig tillatelse.

Jeg garanterer at oppgaven ikke inneholder materiale som kan stride mot gjeldende norsk rett.

Kandidatnummer: 50

Maria Skog Karbø

JA

NEI

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	4
1.1 Problemstilling.....	4
1.2 Avgrensning.....	4
1.3 Struktur på oppgaven.....	5
1.4 Sosialfaglig relevans.....	5
2.0 Metode	5
2.1 Kildekritikk.....	6
3.0 Redegjørelser	7
3.1 Familien og det biologiske prinsipp.....	7
3.2 Barnevernsinstitusjon som erstatning for foreldreomsorg.....	9
3.3 Barnevernsinstitusjon som et nødvendig alternativ.....	10
3.4 Miljøterapi og personalet på institusjon.....	12
3.5 Ungdommenes relasjon med hverandre.....	13
3.6 Hvorfor brukerundersøkelse i barnevernet er viktig.....	13
4.0 Teori	14
4.1 Erikson og den psykososiale utviklingen.....	14
4.2 Puberteten.....	16
5.0 Analyse	17
5.1 Familie versus institusjon.....	17
5.2 Smitteeffekt.....	17
5.3 Erikson sitt syn på kategorisering.....	18
5.4 Positivt fellesskap.....	19
5.5 Hvordan har ungdom det på institusjon?.....	20
5.6 Personal som signifikante andre.....	21
6.0 Avslutning	22
Litteraturliste	24

Å vokse opp under profesjonell omsorg i barnevernsinstitusjon

1.0 Innledning

I min bacheloroppgave ønsker jeg å ta for meg ungdommer som er under barnevernets omsorg, og hvordan det er ”å bli voksen” mens man er innenfor barnevernsystemet og bor på en barnevernsinstitusjon i Norge. Jeg ønsker å se nærmere på hvilke utfordringer ungdommer har når de er i pubertetsfasen og ikke bor hos familien. Ikke bare er disse ungdommene i en mellomfase i livet som ofte skaper forvirring og indre uro. De er og barnevernsbarn som bor på en institusjon i et samfunn som alltid har vektlagt familien som det normale stedet å vokse opp.

En teoretiker jeg velger å bruke for å belyse temaet er Erik H. Erikson og hans faser om den psykososiale utviklingen. Spesielt er hans fase om puberteten og det tidsperspektivet der unge mennesker prøver å ”finne seg selv” aktuelt for min oppgave. Jeg ønsker å bruke Erikson og hans teori fordi han er opptatt av at identitet og utvikling er en prosess som får et stort spillerom i tenårene. I følge Erikson (1992) er det mye som skjer og mange inntrykk og meningsdannelser som skjer i pubertetsfasen i forhold til at ungdommen er på vei mot å bygge seg en identitet. Mye er i endring når man er i mellomfasen. Det er krevende å gå fra barn til voksen. Det er god grunn til å anta at det er enda mer krevende å være i denne fasen når de voksne rollemodellene ikke er foreldre, men personal som går på og av jobb.

1.1 Problemstilling

Til oppgaven har jeg valgt å ta for meg denne problemstilling:

Hvordan er det å bli voksen på en barnevernsinstitusjon?

Det er mye man kan undersøke når man tar for seg et slikt tema. Det er tilnærmet umulig og derfor heller ikke ønskelig å generalisere den heterogene gruppen som barnevernsbarna er. Å bli voksen, forutsetningene for god sosialisering og god utvikling avhenger av mange ting. Jeg ønsker å se på ungdoms oppvekstsituasjon belyst ut i fra Erikson sitt teoretiske synspunkt.

1.2 Avgrensning

I min oppgave omtaler jeg institusjon som et sted der barn og unge bor med voksent tilsyn og omsorg. Institusjoner er organisert på mange måter. Jeg velger å bruke begrepet som en fellesbetegnelse på at det er et bosted for ungdom som ikke kan bo hjemme hos sine foreldre. Personalet på institusjon går i ulik turnus og er ansatt i ulikt antall (i forhold til størrelse og

behov) og jeg velger derfor å gjøre en avgrensning i diskusjonen rundt personalet til rammen innenfor det at de ikke er foreldre, men er i rollen til en forelder.

1.3 Struktur på oppgaven

Første del av oppgaven tar for seg redegjørelser og teori. Jeg tar for meg familien og en generelle forklaring av hva en familie er. Så skal jeg gi en kort redegjørelse for hva en barnevernsinstitusjon er og hvem som blir plassert der, samt kort om miljøterapi og miljøterapeutens rolle. Dette fordi personalet på en institusjon (de voksne) er viktige aktører i en ungdoms liv. Fordi Erikson vektlegger miljø og samspill velger jeg derfor også å redegjøre for ungdommens relasjon til hverandre og hvordan påvirkningskraften både kan være negativ og positiv blant de ungdommene som bor på institusjon. Under teori presenteres Erikson og hans teori om den psykososiale utviklingen med særlig fokus på puberteten.

I analysen er fokuset på hvordan det er å vokse opp på en institusjon, sett i lys av Erikson. Jeg viser og til resultater på brukerundersøkelser i forhold til hvordan barn og unge har det på institusjoner. Slike resultater mener jeg er vesentlige for oppgaven fordi de gir et bilde av hvordan ungdommer generelt har det under et oppvekstmiljø som institusjon er.

1.4 Sosialfaglig relevans

Jeg ønsker å skrive om dette temaet fordi jeg jobbet med ungdommer på institusjon i praksis, samt at jeg fortsatt jobber samme sted som vikar. Jeg har og et ønske om å fortsette å jobbe innenfor det området når jeg er ferdig utdannet. Mange sosionomer jobber på barneverninstitusjoner og/eller med unge mennesker. Det vil derfor være viktig å ha kunnskap om teamet rundt det å være ung, og hvordan utvikling er på dette stadiet.

2.0 Metode

”Metoden forteller oss noe om hvordan vi bør gå til verks for å framskaffe eller etterprøve kunnskap” (Dalland, 2012, s.111). Med andre ord er metode et verktøy for å innhente og presentere kunnskap. I mitt valg av metode har jeg valgt litteraturstudium. Litteraturstudium innebærer at jeg bygger oppgaven min på skriftlige kilder (Dalland, 2012). Jeg har ikke selv samlet inn informasjon direkte fra det empiriske felte jeg skriver om. Fordi jeg har valgt å belyse hvordan det er å vokse opp på en barnevernsinstitusjon i lys av Erikson har jeg valgt en metode som gjør at jeg kan benytte meg av forskning og litteratur som er gjort av andre. Samtidig bidrar en slik tilnærming til at oppgaven kan belyses godt faglig fra flere vinkler ved

å bruke faglitteratur fra ulike kilder. Denne metoden er også valgt grunnet tidsavgrensning og størrelse på oppgaven. En svakhet ved litteraturstudium er at utvelgelsen av litteratur og forskning er gjort på et subjektivt grunnlag (Befring, 2015). Det er mitt valg av litteratur som skaper grunnlaget for den faglige rammen rundt oppgaven. Derfor er kildekritikk viktig.

2.1 Kildekritikk

Ved bruk av litteratur er det viktig å ha et kritisk blikk til det en bruker for å sikre troverdighet. Hensikten er å gi et bilde av hvordan en har tenkt i forhold til søk og bruk av litteratur (Dalland, 2012). Jeg har valgt å ha mitt teoretiske fokus på Erikson fordi han er anerkjent innen sitt felt, og utvikling henger sammen med temaet om å bli voksen. Svakheten ved å bare ha et teoretisk synspunkt er at oppgaven kun blir preget av et utgangspunkt. Jeg vurderer allikevel Erikson og hans teori som sterk nok til å gi et godt teoretisk grunnlag alene. I *Barndommen og samfunnet* (Erikson, 2000) blir Erikson beskrevet som banebrytende innen utviklingspsykologi, og det presiseres at teorien hans som først ble lansert på 1950 tallet fremdeles er aktuell i nyere faglitterære bøker. I *Identitet, ungdom og kriser* (Erikson, 1992) redegjør Erikson grundig for diverse utfordringer som er knyttet til identitetsdannelsen i ungdomstiden. Denne boken er det referert til ved flere anledninger (i andre artikler/bøker) når jeg har jobbet med litteratursøk til oppgaven. Jeg vurderer den derfor som en sentral og god kilde for mitt tema. Begge de to bøkene nevnt i dette avsnitt er og primærkilder. Jeg har og benyttet meg av anerkjente forfattere innenfor det sosialfaglige feltet som Vigdis Bunkholdt, og hennes tolkning av Erikson i boken *Utviklingspsykologi* (2010). Ved å lese Erikson både som primær og sekundær litteratur har jeg opparbeidet meg et nyansert bilde av hans teori.

Jeg har brukt søk i ulike databaser og biblioteket på Høgskulen for å finne det meste av min litteratur. Når jeg har søkt etter engelske tekster har jeg i hovedsakelig brukt Academic Search Premier, men fordi jeg ønsker å konsentrere meg om norsk ungdom har jeg primært søkt etter norske eller skandinaviske tekster. Databasene jeg har brukt mest er Oria og i tillegg har jeg gjort søk etter tekster på Idunn. Søkeord som har vært mest aktuelle er ”Erikson”, ”å bli voksen”, ”utvikling”, ”identitet”, ”ungdom”, ”pubertet” og ”barnevernsinstitusjon”. Disse har blitt mest brukt fordi jeg vurderer de som stikkord i oppgaven i forhold til å finne mest mulig relevant litteratur for tema.

Av rapporter og forskningsresultater som blir presentert i oppgaven har jeg lagt hovedvekten på (den så langt eneste) omfattende landsdekkende brukerundersøkelsen som er gjort i norske

barnevernsinstitusjoner med tittelen *Brukerundersøkelse i barnevernsinstitusjonene* av Gautun, Sasaoka og Gjerustad fra 2006. Undersøkelsen er gjort av NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). Jeg har og hatt fokus på Rambøll sin brukerundersøkelse fra 2011 med tittelen *Brukerundersøkelse blant barn i statlige og private barneverntiltak* (da med fokus på resultater fra barn og unge på institusjon). Denne undersøkelsen er gjort på oppdrag for Barne-, Ungdoms-Familiedirektoratet (Bufdir). I tillegg til disse har jeg hente ut funn om stigmatisering i barnevernet fra en masteroppgave fra 2013. Rapportene er relevante til oppgavens tema fordi de belyser hvordan ungdom har det på institusjon.

Jeg ønsker å presiserer at jeg tar noen metodiske forbehold i forhold til rapportenes reliabilitet. Reliabilitet er et annet ord for pålitelighet og innebærer at den dataen som er samlet inn skal være fri for unøyaktigheter (Dalland, 2012). Det vil være vanskelig å vite hvordan situasjonen var for ungdommene som svarte på undersøkelsen. I rapportene viser de til tilrettelegging for anonymisering av respondentene. Det er allikevel vanskelig å vite om ungdommene selv var i en setting der de følte de kunne svare ærlig (om de for eksempel måtte vise svaret til en voksen, eller om de satt helt alene). Slike forbehold er viktig å ta slik at man kan se og vurdere rapporten med et kritisk blikk.

3.0 Redegjørelser

3.1 Familien og det biologiske prinsipp

I Norge har familiepolitikk hatt en sentral rolle i debatter om utformingen av velferdssamfunnet. Samfunnet i dag er stadig i endring, og det er større variasjoner i levemåter. Likestillinger er vektlagt og det er tilrettelagt at kvinner skal være aktiv i arbeidslivet mens mennene skal ta større del i omsorgs- og huslige oppgaver. Friheten er større, men fortsatt står familiesystemet sterkt og er den formen de fleste streber etter (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). En familie som består av mor, far og barn refereres ofte til som kjernefamilien. Familien skaper en grunnleggende ramme for sosialisering (i form av oppdragelse), og bidrar til personlig utvikling (legger rammen for den enkeltes personlighet) (Evenshaug & Hallen, 2000). Kjernefamilien har lenge vært symbolet på hva en familie er.

En av grunnprinsippene som barnevernet jobber etter er det biologiske prinsipp. Prinsippet er formet etter rettigheter som er lovmessig grunnlagt. Blant annet står det i Den europeiske

menneskerettighetskonvensjonen, artikkel 8 at en hver har rett til respekt vedrørende sitt privatliv eller familieliv (Menneskerettsloven, 1999). Prinsippet fremmer at det er ønskelig, så langt det er mulig, at barn skal få vokse opp hos sine biologiske foreldre. Barnevernets oppgave er å tilrettelegge og jobbe ut i fra å hjelpe foreldre på en slik måte som i høyest grad unngår å skille barn og foreldre (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Det som er sett på som normalt og ønskelig i vårt samfunn er at barn får vokse opp hos sine foreldre, hos sin familie.

En familie beskrives som en gruppe mennesker som har en felles tilknytning gjennom slektskapsrelasjoner (Grimen, 2004, s. 127). Samtidig beskrives familien som en av samfunnets basisinstitusjoner. Grimen (2004) omtaler en slik basisinstitusjon som noe stabilt, ofte med de samme aktørene over lengre tid, rollene passer hverandre og fyller ut samspillet som et eksempel kan en familie bestå av en mor, en far og barn. Basisinstitusjoner som familien er med på å påvirke våre liv gjennom å forme verdier, holdninger, oppfatninger og hvordan vi oppfører oss (Grimen, 2004, s. 126). Med andre ord er familien en viktig arena for sosialisering. Grimen skriver om familien og dens funksjon på flere områder. Det som jeg finner spesielt viktig i forhold til oppgaven er familien som arena for intimitet og relasjoner. Grimen (2004) beskriver familien som en av primærgruppene i samfunnet der kommunikasjon og bygging av relasjoner og nære bånd skjer gjennom intim og nær ansikt-til-ansikt kontakt. Det er ofte rom for følelser og deling av disse innad i familien. Følelser har en sentral plass.

I sammenheng med følelser, familierelasjoner og nære bånd finner jeg det relevant å nevne teoretikeren G.H Mead og hans syn på samspill og utvikling. Mead er spesielt kjent for sine teorier om utviklingen av selvet hos mennesker, og at mennesker blir formet gjennom samhandling med andre. Begrepet ”signifikante andre” blir forbundet med Mead, et begrep som er knyttet til de primære sosialiseringensagentene og brukes om personer som en har nære og gode bånd til. Mor, far og søsken blir eksempler på signifikante andre (Rye, 2013). Familien er det første stedet mennesker lærer å samhandle med andre.

Ofte spiller rollen en har i familien (som sønn eller datter) en stor plass når det kommer til hvordan en blir sett og vurdert i familien som person. ”*Relasjonene er også egenskapsbaserte, dvs. at prestasjoner har liten plass. En sønn eller far blir først og fremst vurdert som sønn eller far, uavhengig av hva de ellers presterer*” (Grimen, 2004, s.132). Jeg vil lettere forklare en slik relasjon ved å tenke meg et rang-system der rollen som sønn eller datter får forrang i forhold til for eksempel en status som kriminell. Familien kan godta dårlige handlinger og

oppførsel fordi statusen din som medlem er sterk. På mange måter har en ”fast plass” i familien. Rollene vil allikevel endre seg i løpet av årene. Barn går fra å være barn, til foreldre til besteforeldre. Kjernen i familien med utgangspunktet i slektskap, sosialisering og følelser står som grunnmur.

Det er viktig å påpeke at ikke alle familier har god struktur, gode relasjoner og dermed er gode steder for barn å vokse opp i. Når et barn eller en ungdom bor på institusjon er det fordi det er gjort en vurdering på at det er det beste stedet for barnet å være på det tidspunktet.

3.2 Barnevernsinstitusjon som erstatning for foreldreomsorg

For å sikre barns rettigheter er blant annet barnekonvensjonen og en rekke lover opprettet. Anerkjennelse og respekt er ord som er godt brukt i studiet sosialt arbeid. Som sosionomer skal vi lære å se helheten rundt mennesket og fremme brukermedvirkning. Når vi tenker på det å være voksen i forhold til det å være ung er det mange forskjeller. Allikevel er det viktig at vi som mennesker blir tatt på alvor i forhold til våre meninger og følelser uansett hvilken alder vi befinner oss i. FNs barnekonvensjon er blant annet opprettet for å fremme og sikre barns rettigheter og verdi. Artikkel 12 i barnekonvensjonen presiserer at barnet har rett til å uttrykke seg i sin sak, og barnet har rett til å si sin mening. Artikkel 3 (barnets beste) og artikkel 19 (forebygging av misbruk) belyser at barnets omsorgstilbud skal være til det beste for barnet sett ut fra barnets situasjon. Barnets behov skal komme først og barnet skal beskyttes og få et helhetlig dekkende omsorgstilbud, hvis det er i et skadelig miljø (Barnekonvensjonen, 2003). Barnet skal spille hovedrollen i sitt liv på de fleste arenaer som berører barnet, og barnet skal bli hørt.

Oppdragelse av barn er hovedsakelig foreldres ansvar. Når foreldre ikke klarer eller kan ta på seg oppgaven det er å oppdra et barn, så kan barnevernet (med eller uten foreldrenes samtykke) overta den omsorgen. Hva jobben til barnevernet går ut på ligger allerede i navnet. Vern mot barn. Hva barnet skal vernes for eller mot er veldig individuelt. Barnevernet jobber derfor både etter loven, men også etter skjønnsvurderinger. Lov om barnevernstjenester (barnevernloven) legger grunnmuren for hvordan barnevernet skal jobbe. Barnevernet skal alltid jobbe ut i fra hensynet til barnets beste. Barnets beste er hjemlet i lov, § 4.1 i barnevernloven (Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Barnevernloven, 1993).

Andreassen (2003) beskriver institusjoner og plasseringer utenfor hjemmet som et tiltak med svært varierende form, innhold og størrelse. Fordi mangfoldet er stort mellom hva de ulike institusjonene tilbyr og hvordan de er organisert så er det vanskelig å definere

barnevernsinstitusjon som noe helt konkret. Det som er felles for institusjonene er at de tilbyr en total erstatning for biologiske foreldres daglige omsorg (Andreassen, 2003, s. 47).

Institusjonen i seg selv kan ha ulike kriterier som sier mer om hvilken område det er fokus på der. For eksempel om institusjonen har barn og unge boende på langtidsavdeling eller korttidsavdeling, eller om de er plassert på tvang eller frivillig omsorgsparagrafer.

Ungdom som bor på en barnevernsinstitusjon er plassert der av en grunn. Grunnene er individuelle og sammensatt, men fellesnevneren er at de ikke kan bo hjemme. Ungdom blir plassert på institusjon etter hjemmel i Lov om barneverntjenester, kapittel 4. Hovedgrunnene til plassering er omsorgssvikt (foreldrenes evner og relasjon mellom barn og foreldre) og atferdsproblemer hos barn eller ungdommer (barn og unges atferd, tvangsplassering med og uten samtykke) (Gautun et al., 2006; Barnevernloven, 1993).

Det finnes viktige forskjeller på institusjon og den tradisjonelle familie. En av de viktigste forskjellene er at omsorgspersonene i en institusjon ikke er foreldre. Institusjoner som har turnusordningene der det er mange skift slik at det blir mye utbytting av personal, kan gjøre det vanskelig for ungdommene å knytte seg til de voksne. Kontinuiteten, relasjonsbygging og trygghet blir vanskelig å bygge/vedlikeholde når det stadig er nye voksne på jobb. De voksne kan manipuleres og det skapes uro når det er skift mellom personalet (Backe-Hansen, Bakketeig, Gautun & Grønningsæter, 2011). Tryggheten blir dermed svekket når det skjer endringer i det som er ungdommens hjem. I en familie forholder barn og unge seg til få og nære voksne og båndet i familien styrkes ved hjelp av gjensidige følelser. For de barna som vokser opp på en institusjon er deres omsorgspersoner betalt for å gjøre de trygge. Det sterke følelsesbåndet som en finner i en familie vil sannsynligvis ikke eksistere i like stor grad mellom ungdom og voksne på en institusjon.

3.3 Barnevernsinstitusjon som et nødvendig alternativ

I forhold til å se barn og ungdom som unike individer med ulike behov er det viktig at det eksisterer en differensiering i forhold til vurdering av tiltak. Noen kan få best hjelp i sin egen familie, noen trenger institusjonsplassering og noen profiterer godt i et fosterhjem. Enkelte barn kan og ha behov for alle disse tiltakene (Storø, Bunkhold og Larsen, 2010). Det viktigste i slike vurderinger er å se barna som forskjellige og at verdien i tiltakene derfor også får ulik effekt på hvert barn. Enkelte barn har så store og alvorlig relasjon- og tilknytningsvansker at de ikke vet eller klarer å forholde seg til "normale" relasjoner. Disse vil derfor trekke seg vekk fra forsøk på omsorg gitt i normale former. Systemet som er i en familie kan oppleves

som traumatiserende og barna vil ha problemer med å forholde seg til forventningene om gjensidighet som ofte eksisterer i et familiemiljø. Disse barna vil derfor trenge et annet tilbud enn en familie. Å bo på institusjon kan derfor være det foretrukne alternativet. Å være rundt fagarbeidere med kompetanse om bygging av relasjoner på et senere tidspunkt i livet vil være mer gunstig for disse barna (Storø et al, 2010).

Med grunnlag i å se barn og unge som forskjellige og med differensierte behov må det eksistere forskjellige omsorgstilbud. Enkelte ungdom har godt av å bo på institusjon og ikke for eksempel hos sin familie eller i et fosterhjem. Grunner til at et slikt alternativ kan være det beste kan være tilpasningsvansker til en ny (foster)familie (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Ofte har ungdommen flere flyttinger bak seg og er vant til å stadig måtte begynne på nytt. Det kan derfor tenkes at ”dette gidder jeg ikke mer” er en innstilling ungdommene kan ha til flere forsøk hos en ny familie. Det er viktig at ungdommenes behov blir sett og hva som passer den enkelte ungdom best, for eksempel vurdere hva de kan mestre best, for at ikke plasseringen skal bli et nederlag. Noen opplever å først få den hjelpen de trenger når de flytter på institusjon (Bunkholdt & Sandbæk, 2008, s. 227).

Barnevernsproffene (& Forandringsfabrikken) er satt sammen av barn og unge med egne erfaringer fra barnevernet. Deres ønske og oppgave er å formidle hva som bør gjøres for å forbedre tjenester, samt veilede og gi råd basert på egne erfaringer. Det er fokus på mer effektivitet, god kvalitet og økt verdighet (Forandringsfabrikken, u.å). Barnevernsproffene & Forandringsfabrikken, 2008-2011, (ungdommene bak Ungdommens stortingsmelding) mener at det er viktig for ungdommen at de blir tatt på alvor og at de føler seg trygge (Backe-Hansen et al, 2011). De fremmer blant annet sine standpunkt for hvordan barnevernet bør jobbe. Fire viktige området ble foreslått: 1. Trygghet, varme og kjærlighet. 2. Vennlighet, samarbeid, respekt og ydmykhet. 3. Forme et mest mulig normalt liv med minst mulig stigmatisering. 4. Ungdommens erfaringer og svar bør brukes (Backe-Hansen et al, 2011, s. 271). At stemmene til tidligere (og nåværende) barnevernsbarn blir hørt er viktig for å kunne skape et barnevern som ser barnet og barnets behov. Et barnevern som ser barnet og barnets behov vil og kunne skape gode rammer og oppvekstmiljø for de barna som vokser opp under profesjonell omsorg i institusjon. Samtidig er det ikke lett å lage et perfekt system til en gruppe som er forskjellig, har så ulike behov, ulike forutsetninger, og mestrer og forstår sin virkelighet på ulike måter.

3.4 Miljøterapi og personalet på institusjon

De voksne som jobber på institusjonen er omsorgspersonene ungdommene må forholde seg til. For å gi et godt omsorgsmiljø er det viktig at personalet er bevisst på sin rolle og sitt ansvar som omsorgsperson. I min oppgave bruker jeg betegnelsen miljøterapi/miljøterapeut synonymt med miljøarbeider/miljøarbeid.

På institusjoner er det fagfolk som jobber miljøterapeutisk. De skal være der for ungdommen på flere nivåer og være en trygg voksen der andre voksne tidligere har sviktet. Larsen (2004) skriver i sin bok at hovedoppgaven i miljøterapi er å organisere arbeidet på en slik måte at det skaper mulighet for utvikling og forandring for de som bor på en institusjon. *”Gjennom å møte en miljøterapi med tydelige og vedvarende grenser og et relasjonelt innhold som ivaretar og bekrefter positivitet, kan barnet eller den unge selv arbeide med sin egen forandring og utvikling”* (Larsen, 2004, s 19). Med dette leser jeg Larsens ord som at de voksne som jobber med barn og unge må representere trygghet og tillitt. De må sette grenser som uttrykker omsorg. Slik kan barn og unge få gode rammer som legger til rette for en god selvutvikling. Det er viktig å forstå barn og unge ut i fra deres utgangspunkt for deretter å kunne hjelpe dem med å skape en forandring. Det er de voksne som ”må stå i situasjoner” og tåle vanskelig atferd, men det er barn og unge som må gjøre selve jobben for å oppnå en god utvikling og forandring.

Som miljøterapeut er man både en fagperson og privatperson. Man tar med seg både formelle kvalifikasjoner og erfaringer, og uformelle kvalifikasjoner og erfaringer. Det blir viktig å integrere de erfaringene man har og får, både de profesjonelle og de personlige. Dette kaller Larsen (2004) for den integrerte miljøterapeutrollen. Blant annet hevder han at livserfaring er en viktig uformell kvalifikasjon når den integreres i den profesjonelle rollen. Det er viktig at personene som har slike miljøterapeutiske roller utøver sitt arbeid på en bevisst og profesjonell måte for å kunne oppnå resultater. I følge Kreuger (i Larsen, 2004, s. 122) har det å være en god miljøterapeut sammenheng med at man trives i arbeidet. En god miljøterapeut beskrives som en person som viser genuin interesse for barn og unge, har godt engasjement til arbeidet sitt, diskuterer med både ungdom og personalet, kan gi og akseptere kritikk, og kan bruke humor på rett måte. Samt kan de planlegge og observere, er nysgjerrige og ivrige, tålmodige og opptatt av å feire de små tingene, og de får dekket sine vesentlige behov mens de er på jobb. De er med andre ord svært fleksible. En dyktig miljøterapeut er derfor i følge Larsen (2004) en som må tørre å stå i situasjonen og kunne romme følelsene og projeksjonene

til barn og unge. De må skape muligheter slik at de unge kan jobbe med større selvstendighet og økt sosial kompetanse.

3.5 Ungdommenes relasjon med hverandre

På en institusjon vil det ofte bo flere ungdommer med ulik problematikk og behov.

Ungdommene er plassert etter paragrafer og blir ut i fra det grunnlaget plassert i den institusjonen som kan gi best tilbud til den ungdommen. Ungdommene på institusjonen er (hovedsakelig) ikke søsken eller har en relasjon som tilsier hvorfor de bør bo sammen.

Allikevel er det vedtak og lover som bestemmer at de skal gjøre det. De skal vokse opp vegg i vegg. De blir derfor en del av hverandres sosialisering enten det er positivt eller negativt for deres egen utvikling.

Det er ønskelig at ungdommen skal lære av trygge voksne slik at de kan utvikle gode atferdsmønstre. For ungdommen blir det derimot viktig å finne sin plass blant de andre ungdommene de tilbringer store deler av døgnet sammen med (Backe-Hansen et al, 2011). Det kan handle om å ”vise seg fram” gjennom å tørre og utforske egne grenser for å vise andre hvem man er, eller hvem man ønsker at andre skal tro man er.

3.6 Hvorfor brukerundersøkelse i barnevernet er viktig

Forskning innenfor barnevern og barnevernsinstitusjoner er viktig, blant annet for å avdekke det reelle bildet av hvordan det er for barn og unge og vokse opp i et slikt miljø. Allikevel er dette temaet vanskelig å gi et helt konkret bilde av fordi hvert menneske opplever sitt liv ut i fra sitt perspektiv og sin virkelighet. *”Ungdoms opplevelser er subjektive og avhengig av den enkeltes forhistorie, plasseringsvedtak, hvilke funksjon institusjonen har, hvordan den er organisert og ungdommens forhold til de ansatte, for å nevne noen”* (Gautun et al, 2006, s. 49). Opplevelsene de unge har på institusjonene er veldig individuelle og hver ungdom opplever sin virkelighet på ulike måter. En ungdom kan oppleve og tolke noe helt ulikt fra en annen ungdom, til tross for at de bor på samme sted like lenge og omgås med de samme voksne.

I undersøkelsen som Rambøll (2011) har gjort blant barn over 9 år i statlige og private barneverntiltak var det blant annet stort fokus på brukermedvirkning. Av de 2729 spørreskjemaene som ble sendt ut var det totalt 815 som svarte på undersøkelsen i helhet. Rambøll fikk en svarprosent på 42 prosent blant sine respondenter i institusjon og vurderer den svarprosenten som god, men presiserer at det ikke er godt nok for å trekke konklusjoner på vegne av befolkningen. Rambøll (2011) fant at det er store forskjeller i hvordan barn og

unge opplever sin tid på institusjon. Sammenlignet med brukerundersøkelsen i barnevernsinstitusjoner fra 2006, gjort av Gautun, Sasaoka og Gjerustad der 436 ungdommer fra alderen 13 og oppover, bosatt ved 114 langtidsinstitusjoner deltok, viser at det sammensatte bildet ikke har endret seg radikalt på de fem årene som er mellom de to rapportene. Denne rapporten har rettet fokus mot det ungdommene har å fortelle innenfor områdene rettigheter, overgrep på institusjonen, det sosiale livet både på og utenfor institusjonen og kvaliteten på oppholdet. Å undersøke om barn og unge føler de blir sett og hørt kan blant annet gi en indikasjon på kvaliteten i tiltakene og hvor fokuset for videre arbeid bør ligge. Riktignok har rapportene noe ulikt fokus, men begge avdekker temaet om ungdom på institusjon og hvordan de opplever sin situasjon.

4.0 Teori

4.1 Erikson og den psykososiale utviklingen

Erik H. Erikson er mest kjent for å introdusere teorien om de psykososiale fasene i forhold til utviklingen hos mennesker. Han vektlegger samspillet som utvikler seg mellom barnets behov og barnets miljø. Nyere tilknytningsteorier har bekreftet Erikson sitt syn på hvordan viktig andre, (hovedsakelig tilknytningen mellom mor og barn, barn og foreldre) har en stor del av hvordan kvaliteten på barns psykososiale utvikling blir (Erikson, 2000). Barns følelsesmessige og intellektuelle evner har behov for å bli erfart, delt og bekreftet som gyldige. Mennesker tar med seg tidligere erfaringer delt med viktige andre, i sitt samspill med de som er nåværende viktige andre. Det subjektive i mennesket, det som inngår i begrepet identitet, formes når det skjer en integrering av de utallige selverfaringene individet har med andre (Erikson, 2000). Hvordan barnet har det i sitt miljø, og barnets relasjon til omsorgspersoner har mye å si for hvordan det er for barnet å vokse opp.

Eriksons psykodynamiske teori handler om at mennesker utvikler seg gjennom åtte ulike faser fra fødsel til alderdom. Erikson har fokus på at mennesket har viktige behov som i seg selv er drivkraften for at utviklingen skjer. Disse behovene opptrer i ulike faser (aldersavhengig) i livet. Utvikling skjer når vi mennesker prøver å "herme" etter primærpersoner eller personer vi beundrer og som har makt. Vi identifiserer oss med de vi ser opp til, og prøver oss fram i roller og egne tolkninger av det vi opplever og ser (Bunkholdt, 2010).

Erikson mente at utviklingen følger en plan, og at i hver fase er det noe som skal avklares. Fasene blir beskrevet som en type krise som i seg selv bidrar til enten positiv eller negativ utvikling når krisen skal løses. Hvis alt går bra i fasen barnet er i vil barnet få en god utvikling og er rustet for neste fase gjennom en positiv dannelselse. Hvis det oppstår problemer som barnet ikke kan løse er det fare for at barnet får en dårlig utvikling og stiller derfor svakere i neste fase. Kjennetegnene i hver fase kaller Erikson for grunnholdninger og er som nevnt enten positive eller negative. Til hver fase tilhører det fasetypiske behov som må være dekket for at barnet skal få en positiv erfaring og utvikling fra den aktuelle fasen. Ofte omhandler den positive varianten en bekreftelse for barnet som gjør det selvstendig, selvsikkert og trygg på seg selv, mens det utforsker sin egen rolle som spedbarn, barn, tenåring og voksen. Den negative varianten er ofte preget av usikkerhet og der barnet stadig blir møtt med at det ikke er godt nok (Bunkhold, 2010). Fasene har fått navnene spedbarnsalderen: grunnleggende tillit vs. grunnleggende mistillit. Smårollingsstadiet: autonomi vs. skam og tvil. Småbarnsstadiet: initiativ vs. skyldfølelse. Barneskolealderen: arbeidsevne vs. mindreverdsfølelse. Ungdomsalderen: identitet vs. identitetsforvirring. Tidlig voksen alder: intimitet vs. isolasjon. Voksen alder: generativitet vs. stagnasjon og moden alder: integritet vs. fortvilelse (Evenshaug & Hallen, 2000, s. 384). Grunnholdningen vil på mange måter bli grunnmuren til hvordan barnet ser seg selv. Hvis jeg forstiller meg at jeg som liten stadig ble møtt med oppmuntring og ros, så ville jeg lettere føle mestring og jeg vil vært villig til å ta sjanser og prøve meg fram på ulike arenaer. På en slik måte ville et barnet kunne bruke store deler av sitt potensial til å utvikle seg på mange områder. Barn som ikke blir møtt med oppmuntring, men isteden kritikk og kommentarer som for eksempel ”du er ikke god nok”, vil tenkes å kunne bli mer usikker, innesluttet og kanskje og redd for å synliggjøre seg i settinger der andre gir tilbakemeldinger.

Som nevnt oppstår det ulike kriser i stadiene (ofte og beskrevet som vendepunkt) som individet må løse. Både individs muligheter for egen deltagelse i løsningen og det sosiale miljøet har en rolle for selve utviklingen. I forhold til teorier som beskriver barnet som mer passiv og som et offer for ubevisste drivkrefter er Erikson sin teori betraktet som mer fruktbar sett fra et utviklingspsykologisk synspunkt fordi barnet blir sett på en aktiv deltaker i eget liv (Evenshaug & Hallen, 2000).

Fasene for tidlig barndom vil være viktig å ha en forståelse for når man skal undersøke og lære om ungdom og deres utvikling. Når en ungdom utagerer, har en atferd eller en personlighet man ikke klarer å forstå kan det være viktig å tenke innenfor psykodynamiske

rammer. Ved å tenke innen for en slik tilnærming kan vi oppdage at mye av grunnen til en negativ utvikling kan stamme fra barndommen der ungdommen stadig har blitt møtt med negative grunnholdninger.

4.2 Puberteten

Den femte fasen til Erikson er puberteten og er den fasen jeg ønsker å fokusere på. I denne fasen er behovet bak drivkraften for utviklingen at det blir bygget en fast identitet. Det er mye utprøving av ulike roller og identiteter. En positiv utvikling (grunnholdning) oppnår en stabil identitet, og ved en negativ utvikling oppstår det identitets- og rolleforvirring. Erikson kaller identitet for egoidentitet og hevder at dannelsen av dette består av en opplevelse av kontinuitet og konsekvente reaksjoner fra miljøet rundt (Bunkholdt, 2010). Med dette mener han at det er viktig for ungdommen at oppfattelsen om at "sånn er jeg" blir tydelig for andre rundt, noe som gjør at ungdommen får bekrefte sitt eget selvbildet. Dette skjer gjennom at ungdommen lærer å lese andre og seg selv gjennom å få bekreftende reaksjoner over tid. Samtidig bruker ungdommene tidligere identifikasjoner fra barndommen i sitt arbeid med å integrere ny kunnskap og erfaring. Hvis miljøet rundt responderer med stadig ulike reaksjoner vil dette skape forvirring hos ungdommen og det vil gjøre det vanskelig å finne og skape gode forventninger til en selv (Bunkholdt, 2010; Erikson, 1992).

I følge Evenshaug & Hallen (2000) har Erikson bygget sine stadier blant annet på videreutbygging av enkelte synspunkter til den kjente psykoanalytiske teoretikeren Sigmund Freud. Samtidig viser også Erikson til innspill fra teoretikeren Mead og hans syn på selvet og på hvordan mennesker "speiler" seg i andre og deres tilbakemeldinger. En utfordring knyttet til forlengelsen av Meads synspunkter er hvordan samfunnet vårt har utviklet seg i dag. Ungdommen har så mange valgmuligheter og derfor og mange "speil" å forholde seg (mange å "herme" etter og mange å få tilbakemeldinger fra) slik at det kan bli det vanskelig for å ungdommen å finne sin helhetlige identitet når spillerrommet er så stort (Evenshaug & Hallen, 2000, s. 388).

Ungdommen skal ta valg på vei inn i en mer moden fase av livet. Hva vil jeg gjøre med livet mitt? Hvem er jeg som mann/kvinne? Alt dette gjøres og tenkes mens ungdommen sammenligner og prøver ut/tenker hvem han eller hun er i andres øyne. Det undersøkes om det er samsvar mellom hvordan en selv oppfatter seg selv og den responsen man får fra andre. Det å bli voksen er en krise, og man har behov for et godt forsvar som kan beskytte en mot for

mange indre og ytre krav, men samtidig er det ikke noe annet enn det ”å prøve seg fram” som fører til selvrealisering (Erikson, 1992, s. 157).

5.0 Analyse

5.1 Familie versus institusjon

Bunkholdt & Sandbæk (2008) skriver om det å bo på institusjon som noe som skiller seg fra familien på flere måter. Blant annet framstilles familien som første prioritert av samfunnet som det primære omsorgsmiljøet. Framstillingen av institusjoner, gjennom media og også gjennom enkelte studier gjør at institusjon som et alternativ for oppvekst og omsorgsmiljø for barn og unge er noe som helst bør unngås. Jensen (i Bunkholdt & Sandbæk, 2008, s. 311-312) framstiller det å bo på en institusjon som noe negativt for barn og unge. Blant annet nevnes det at personalet går på og av skift som en faktor som kan hindre god tilknytning. Det er heller ikke like tydelige roller som det er i en familie. Det blir annerledes på en institusjon (i forhold til samspillet i en familie) når barn og unge må forholde seg til skiftende omsorgspersoner. Ofte er det mange og ulike personer ungdommene må forholde seg til. I en familie er det derimot få voksenpersoner ungdommen forholder seg til. Videre hevder Jensen at det å lære ansvar i en familie er ikke det samme som å lære ansvar på en institusjon fordi det ikke er like forpliktende. Samtidig nevnes det at sosialisering utenfor familien og trening på å beherske andre miljø enn det som er det nærmeste (som å få seg venner) er best for barnet hvis de er i et omsorgsmiljø som familien (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Slike argumenter som blir presentert her kan relateres til vektleggingen av det biologiske prinsipp. Familien som institusjon står sterkt i samfunnet og prinsippet om at barna skal vokse opp hos foreldrene legger et press på at barnevernet skal legge til rette for det. Derimot er det viktig for barnevernet å gjøre de riktige valgene når det gjelder omsorgsplassering/vurdering av barn og unge.

5.2 Smitteeffekt

Forskning viser at ungdomskultur på institusjoner kan bidra til at negative erfaringer blir delt innad i gruppen. Det oppstår en negativ smitteeffekt. Blant annet viser en svensk undersøkelse gjort av Bondeson fra 1974 (som også blir bekreftet av en undersøkelse fra Levins, 1998) at ungdommene og deres subkulturer ga negativ påvirkning under institusjonsoppholdet i form av å formidle kriminelle erfaringer til hverandre (Andreassen, 2003). Dette kan igjen føre til et verdisystem der atferd som rus og kriminalitet blir verdsatt og beundret. En slik holdning

kan derfor skape motstand mot behandling, og god personlig utvikling. Så hvis ungdommen identifiserer seg med et slik verdisyn og kultur vil det være vanskelig for personalet å sosialisere ungdommene tilbake til samfunnet og normene som er akseptert der (Andreassen, 2003). Det vil derfor være grunnlag til å påstå at miljøet på institusjonen, samspillet, respekten ovenfor de voksne samt, relasjonen innad i beboergruppen kan ha stor påvirkningskraft når ungdommene skal ”finne seg selv”. Et eksempel som kan vise til smitteeffekt er fra institusjonen der jeg jobber. Der hadde vi en ungdom som aldri hadde rørt en sigarettpakke før hun kom til oss. Alle de andre ungdommene som bodde der fra før av røykte. Da hun kom til institusjonen som ny var hun usikker. Personalet opplevde henne allikevel som en person som søkte mye kontakt. Hun etablerte kontakt med de andre ungdommene ved å være med de ut når de skulle røyke. Resultatet på hennes forsøk på innpass hos de andre er at hun nå røyker en pakke for dagen.

5.3 Erikson sitt syn på kategorisering

For enkelte ungdommer kan det handle om å ta valg fordi de ikke vil ”tape ansikt”. Det som kan hemme god utvikling er hvis disse valgene får gro fast. Ungdommene kan velge å handle som de gjør fordi de ønsker å være kule, eller fordi de ønsker å oppnå en egen status. Det kan bli vanskelig å gå vekk fra å være ”problembarnet”, hvis en selv definerer seg som det. Erikson (1992) beskriver ungdom og den perioden av livet som et stadium som kan være preget av mye forvirring. Spesielt kan forvirring oppstå hvis responsen ungdommen får ikke gir mening for ungdommen selv. Ungdommen kan bli så forvirret i forhold til å gå inn i og finne sin rolle at de gjør ”opprør” og flykter fra alt som er ansvar og forventninger. I følge Erikson er det viktig at personer rundt ungdommen ikke bidrar til stemping, eller kategorisering av ungdommen (Erikson, 1992). Hvis personalet har en holdning til ungdommen som bekrefter ungdommens status som ”problembarn” vil det derfor i følge Erikson bidra til mer rolleforvirring for ungdommen og en større sannsynlighet for at ungdommen forblir i sin status som ”problembarn”. Et konkret eksempel som jeg kjenner til er når miljøterapeuter har uttrykket ”det er ingen håp for han” og gjentatte ganger kategorisert ungdommen som både motvillig og utenfor institusjonens hjelpeområde. Ut i fra Erikson sitt perspektiv vil slik tilnærming, der personalet på sett og vis har gitt opp ungdommen fordi de betrakter ungdommen som en ”viss type”, bidra til at ungdommen blir møtt med det som er en negativ grunnholdning som igjen kan føre til at ungdommen selv får problemer med å finne sin rolle. På den ene siden vil dette eksempelet gi et grunnlag for å argumentere for hvor viktig det er å bruke sin rolle som profesjonell miljøterapeut i arbeid med ungdom. Det er ikke

rom for ”å gi opp” ungdom som motstår hjelp. Det er nettopp derfor det eksistere fagpersoner på institusjoner. De har trening i å tåle motstand og forståelse for hvorfor det er motstand i samspillet. På den andre siden er det vanskelig, tilnærmet umulig, å hjelpe noen som faktisk ikke vil ha hjelp.

Ungdommen må uansett selv løse denne krisen i forhold til hvem de skal være. Skal de være den som hører på de voksne eller den som er rebelsk og lager sine egne regler. Erikson ser mennesket som selvstendig aktør i egne liv, og det vil være forventet av ungdommen at han/hun tar selvstendig valg. Samtidig forventer og trenger ungdommen respons på sine valg. De voksnes ansvar blir å være samkjørte på respons og konsekvenser, mens de samtidig er trygge og gode modeller. På en slik måte kan det skapes kontinuitet i reaksjonene og dermed kan personalet bidra til gode utviklingsmuligheter hos ungdommen.

5.4 Positivt fellesskap

Stokholm (2006) og hennes resultat av feltarbeidet hun gjorde over flere måneder i to institusjoner (i Backe-Hansen et al, 2011 s. 255) viste at en opplevelse av fellesskap i en beboergruppe (fra fire år og oppover til 14-15 år) kan bidra til en følelse av at de har en felles referanseramme fordi de vokser opp i samme miljø, og der de kan få opplevelsen av å være et ”vi”. Betydningen av å ha venner og det med å føle tilhørighet kommer fram som en viktig faktor i dette feltarbeidet. *”Gjennom gode sosiale relasjoner oppnås så en frihet til å kunne konsentrere seg om andre ting enn det sosiale i barnegruppen, for eksempel om hvorfor man er på institusjon. Det frigis energi til å arbeide med egen utviklingsprosess”* (Backe-Hansen et al, 2011, s. 259). Derfor kan det og argumenteres at fellesskap kan fremme en positiv smitteeffekt der ungdommen kan støtte og veilede hverandre. Gode sosiale relasjoner kan bidra til en trygghet. Trygghet kan igjen fremme rom for utvikling.

I følge Erikson (2000) så er det sosiale miljøet en stor del av individet. Den subjektive følelsen av hva som er og blir ens identitet oppnår individet gjennom gjentatte selverfaringer med andre (Erikson, 2000, s. 20). Barn og unge kan hjelpe hverandre gjennom ubehag ved å bruke samholdet de har. Dette kan lettere beskrives som en tankegang som tilsvarer ”oss mot de andre”.

Ungdom kan stenge andre ute grunnet at de er annerledes ved å for eksempel ha en annen hudfarge eller kulturell bakgrunn. Det lager et bilde av hvem som er innenfor og hvem som er utenfor. På en slik måte kan de få bekreftelser ved å lage stereotyper. Det kan framstå som ondskapsfullt, men det er viktig å vite at slike reaksjoner og atferd er et forsvar mot

identitetsforvirring (Erikson, 1992). Fordi de opplever en felles forståelse og tilhørighet så kan støtten fra andre ungdommer være vel så viktig som den de får av de voksne. De kan projisere følelser og tanker over på blant annet jevnaldrende (eksempel på en kjæreste) slik at de kan oppleve en refleksjon av seg selv i andre (Erikson, 1992).

Å gjøre vurderinger på hva som er god og dårlig påvirkning, samt hva som kan og bør gjøres for å forhindre en videre dårlige utvikling vil være en utfordring for personalet på en institusjon. Samtidig er det viktig å ta den utfordringen fordi ungdommene speiler seg i hverandre. Det kan argumenteres at et godt og nyttig verktøy kan være om de voksne prøver å få ungdommene til å reflektere over de handlingene de gjør. Å undersøke og spørre spørsmål om hvordan de tenker når de utfører handlinger vil være bedre enn å kategoriserer ungdommene.

5.5 Hvordan har ungdom det på institusjon?

I brukerundersøkelsen blant barn i statlige og private barneverntiltak (Rambøll, 2011) ble respondentene bedt om å svare på påstanden ”Alt i alt har jeg det bra der jeg bor nå”. Over halvparten bekreftet påstanden, mens nærmere en tredjedel av respondentene svarte avkreftende. Dette antyder at flertallet har det bra på institusjon, men samtidig er det et høyt antall som ikke har det bra. Hva respondentene ligger i ”å ha det bra” er derimot uklart. De som ikke har det bra mangler gjerne vesentlige ting for å føle seg ivaretatt. I forhold til å føle seg trygge svarer over halvparten at de føler trygghet, mens en tredjedel svarte negativt (Rambøll, 2011). At det å *ikke* ha det bra og føle seg trygg viser et såpass høyt svarresultat er urovekkende. Med grunnlag i en sammenligning av rapporten til Gautun, Sasaoka og Gjerustad (2006) som også finner bekymringsverdige tall (en tredjedel av ungdommene føler seg ikke trygge og litt under en av ti sier at det er de voksne som skaper utryggheten) så vil det være rimelig å si at det er grunn til bekymring i forhold til om ungdom i en slik livssituasjon har gode nok rammer rundt seg for å skape en god utvikling. Samtidig er det også tall som tilsier at nærmere halvparten svarer negativt på området som å stole på de voksne, og det at de voksne har tid nok til ungdommene (Rambøll, 2011). Slike resultater gir støtte til tidligere argumentene som er presentert i oppgaven angående hvorfor barn ikke bør vokse opp på institusjon. Noen barn og unge har det ikke bra på institusjon. Det er derimot vanskelig å presisere hvorfor eller hva som forårsaker dette. Den subjektive grunnen, som og er den viktigste for å kunne møte individuelle behov, er ikke tydelig i statistikken.

I en masteravhandling om hvor stor påvirkningskraft media kan ha på ungdom som har tilknytning til barnevernsinstitusjon finner Simmerlund & Pleyum (2013) at ungdommene i undersøkelsen opplever seg stigmatiserte som barnevernsbarn med negativ atferd. Stigmatiseringen kommer fra både enkelt individer, samfunnet og media, og gjør at ungdommene lager et skille mellom ”normal” ungdom (de som bor hjemme) og ungdom på institusjon. De setter seg selv i bås og identifiserer seg etter sin sosiale status som barnevernsbarn (Simmerlund & Pleyum, 2013). Uttalelser fra ungdommer viser til at det er et skille mellom ”de” og ”oss andre” og viser til at deres opplevelse av å bo på institusjon og være under barnevernet er noe som oppleves som gjennomgående negativt. Dette fordi ”de” har en opplevelse av å få merkelapper som ”problembarn” der de har en atferd og problematikk (som for eksempel rus og kriminalitet) som er negativ. Dette til tross for at ungdommen i undersøkelsen presiserer at denne atferden ikke tilhører de (Simmerlund & Pleyum, 2013). Det at andre kategoriserer ungdom på institusjon som noe negativt fører til at ungdom selv viderefører den holdningen til seg selv ved at de tar innover seg andres syn og respons på deres situasjon. Som tidligere nevnt uttrykker Erikson (1992) hvor viktig det er å ikke kategorisere ungdom som en ”viss type”. Sett i lys av Simmerlund & Pleyum (2013) skjer derimot en slik kategorisering på flere nivå i samfunnet. Deres undersøkelse belyser den sterke påvirkningskraften som vi mennesker har på hverandre, samt hvor viktig det er at vi er bevisst på denne makten vi har til å stemple minoritetsgrupper i samfunnet.

5.6 Personal som signifikante andre

Det kan være lett å tenke at atferd og gode handlinger ligger i ren viljestyrke. Man kunne derfor sagt til en ungdom som har en uønsket atferd ”kan du ikke bare skjerpe deg litt”. Det ”å skjerpe seg litt” kan derimot by på store utfordringer for ungdommen. Gjennom barndommen har ungdommen tatt valg og gjort identifikasjoner gjennom sine opplevelser. Dette har bidratt til å forme identiteten til ungdommen (Erikson, 1992). Ungdommen som individ har opplevd å føle og tro at han/hun vet hvem han/hun er for så og stadig bli truet av endringer i form av krav. For eksempel stilles det ulike krav til gutten som et lite barn og gutten som tenåring. Det er viktig at ungdommen skjønner hvorfor kravene endres og er ulike i løpet av livets stadium. Samfunnet, og primære sosialiseringssagenter som familie og skole bidrar til at barn, og senere ungdom, kan gjøre seg bevisst på roller og forventinger gjennom at barnet prøver å løse de ulike utviklingskrisene (Erikson, 1992). For de ungdommene som bor på institusjon blir det personalet som blir deres nærmeste omsorgspersoner.

Forskning viser at barn og unge på institusjon har det bra på enkelte områder. Sett ut i fra Erikson sitt syn på utvikling (det å ha gode rollemodeller å speile seg i) i forhold til samspill så er forholdet til de ansatte viktig. En veldig høy andel (93 prosent) sa at minst en av de voksne var hyggelig å være sammen med/en de har god relasjon til (Gautun et al, 2006, s. 99). Ungdom er generelt i en løsrivingsfase og ønsker gjerne mer avstand til voksenpersoner enn de har gjort før. Samtidig har ungdom som bor på institusjon gjerne hatt og opplevd flere utfordringer som spiller inn på utviklingen (negative grunnholdninger). Det er derfor ekstra viktig at de får oppleve et tillitsforhold. Det blir viktig at de voksne gir ungdommen et annet bilde av voksne enn det de mulig tidligere har erfart. Slike forskningsresultater fra Gautun, Sasaoka & Gjerustad (2006) viser at miljøterapeutene i høy grad klarer å etablere gode relasjoner og tillitt.

Personalet må samarbeidet om å opptre med felles responser, konsekvenser og reaksjoner slik at ungdommene får oppleve stabilitet. Det er utfordrende at personalet jobber på skift både for ungdommene og de voksne. Miljøterapeuter, som har valgt et yrke der det skal jobbes for og med mennesker, har en utfordring i forholdt til ”å gi av seg selv” mens de er på jobb. Samtidig er de faktisk på jobb, og kan ikke være tilstede hele tiden. Det er derfor rimelig å si at når man gir profesjonell omsorg så er det vanskelig å gi hundre prosent trygghet fordi man ikke kan gi garanti for en hundre prosent tilstedeværelse. Foreldre vil derimot ikke ha noen mulighet til å ”gå av skift” og vil være tilstede på en helt annen måte. Sett i lys av dette vil det være vanskelig å skape et miljø rundt ungdommer på institusjon som er like trygt og emosjonelt stabilt som et miljø i en familie er.

6.0 Avslutning

I min oppgave har jeg tatt for meg hvordan det er å vokse opp på en barnevernsinstitusjon i lys av Erikson sin teori om den psykososiale utviklingen med fokus på puberteten. På en institusjon er omsorgspersonene ikke foreldre, men personal. Å se på hvordan det er å vokse opp på en barnevernsinstitusjon i ut i fra et perspektiv basert på Erikson har gjort at oppgaven har fanget opp faktorer som miljøet rundt ungdommen, samt samspill og relasjoner med personal og andre ungdommer. Erikson (1992; 2000) hevder at kontinuitet i forhold til relasjoner og respons rundt ungdommen og i ungdommens miljø fremmer en positiv grunnholdning. Trygge og gode voksenpersoner er viktig for å oppnå mulighet for et godt samspill. Godt samspill og et stabilt miljø henger i følge Erikson sammen med god utvikling.

I følge Erikson blir det viktig å ikke sette ungdommen i bås ved å bekrefte en negativ atferd med et stempel. For eksempel å kalle en ungdom med uønsket atferd for et ”problembarn”. Et slikt stempel vil i følge Erikson bidra til (økt) rolle- og identitetsforvirring for ungdommen.

I min litteraturstudie har jeg funnet ut at det å bli voksen på barnevernsinstitusjon ikke kan konkluderes med en slutning som tilsier ”at sånn er det”. Å bli voksen er et kompleks tema som innebærer mange faktorer. Å si at det er utfordrende er ikke dekkende nok. Å bli voksen vil være utfordrende for barn og unge i alle bo- og levesituasjoner. Allikevel kan noen generelle trekk påpekes som jeg vil hevde kan være gjeldene for barna som vokser opp på institusjon. Det å ikke ha biologiske nære voksenpersoner og emosjonelle familieband rundt seg i oppveksten vil kunne føre til en selvopplevelse av å være ”annerledes”. Ungdommene som bor på institusjon har ofte ikke hatt kontinuitet til de voksne relasjonene de har hatt så langt i livet. Mange har nok blitt møtt med det Erikson kaller for negativ grunnholdninger og har et dårligere utgangspunkt enn de ungdommene som har vokst opp med positivt grunnholdninger. Mange av ungdommene som bor på institusjon har ikke fått mulighet til å vokse opp i et trygt familiesystem, men har isteden erfaring fra et barnevernsystem som stadig må ta vurderinger og ofte prøve flere tiltak før ungdommen blir ”plassert” riktig sted. Stabiliteten og kontinuiteten som Erikson vektlegger er ikke like tilstedeværende for disse ungdommene. Det vil ofte være naturlig å søke samhold med andre jevnaldrende som er i samme situasjon. Ungdom er i en fase der andre ungdom er viktig som modeller. I forhold til å se relasjoner innad i ungdomsgruppen som noe negativt eller positivt avhenger av hvordan ungdommen lar seg påvirke og hvilke valg de tar som resultat av påvirkningen. Fordi ungdommen er i en fase der identitet dannes i samsvar med god eller dårlig (personlig) utvikling så vil miljøet og nære personer til ungdommen ha mye å si for hvordan ungdommen ser seg selv, og hvordan de velger å integrere nye erfaringer som en del av hvem de er.

Samspeillet mellom personalet og ungdommen, miljøet på institusjonen (i form av god eller dårlig smitteeffekt) og grad av trivsel og det å ha gode relasjoner til nære voksne, er bare en liten del av mange faktorer som burde undersøkes hvis man skal avdekke hvordan det er å leve og vokse opp under profesjonell omsorg. Hvis det er noe oppgaven kan være med på å begrunne så er det at det å vokse opp på en barnevernsinstitusjon ikke har et entydig svar.

Litteraturliste

Andreassen, T. (2003). *Behandling av ungdom i institusjoner : Hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforlaget.

Backe-Hansen, E. (red)., Bakketeig E., Gautun H., & Grønningsæter Backer A., (2011). *Institusjonsplassering - siste utvei? : Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet* (Vol. 21/2011, NOVA-rapport (trykt utg.)). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Barnekonvensjonen (2003). FNs barnekonvensjon om barnets rettigheter. Hentet fra http://barneombudet.no/wp-content/uploads/2013/09/fns_barnekonvensjon.pdf

Barnevernloven (1993). Lov om barneverntjenester. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100#KAPITTEL_4

Befring, E. (2015). *Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Bunkholdt, V. (2010). *Utviklingspsykologi* (2. utg. ed.). Oslo: Universitetsforlaget

Bunkholdt, V., Sandbæk, M. (2008). *Praktisk barnevernarbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk

Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (5. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.

- Erikson, E. (2000). *Barndommen og samfunnet* (2. utg. ed., Basis). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Erikson, E. (1992). *Identitet : Ungdom og kriser* (2. udg.] ed.). København: Reitzel.
- Evenshaug, O., Hallen, D. (2000). *Barne- og ungdomspsykologi*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Forandringsfabrikken (u.å). *Om oss*. Hentet 4. Mai 2015, <http://www.forandringsfabrikken.no/om-oss/>
- Gautun, H., Sasaoka, K., & Gjerustad, C. (2006). *Brukerundersøkelse i barnevernsinstitusjonene* (Vol. 9/06, NOVA-rapport (trykt utg.)). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Grimen, H. (2004). *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter* (3. utg. ed.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Larsen, E. (2004). *Miljøterapi med barn og unge : Organisasjonen som terapeut*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Menneskerettsloven (1999). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_emkn-1#KAPITTEL_emkn-1

- Rambøll. (2011). *Brukerundersøkelse blant barn i statlig og privat barneverntiltak* (Sluttrapport). Hentet fra http://www.ramboll.no/~media/images/rm/rm%20no/pdf/publikasjoner/2011/brukerundersokelse_barn.pdf
- Rye, J F. (2013). Mead, Berger & Luckmann og de signifikante andre. *Sosiologisk Tidsskrift*, 21(02), 169-189. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/60865204/mead_berger_amp_luckmann_og_de_signifikante_andre.pdf
- Simmerlund, P K., & Pleyum, M M T (2013). ”Tror du alt du leser?” En kvalitativ studie av ungdommer tilknyttet barnevernsinstitusjoner og deres opplevelse av egen identitet i møte med media (Mastergradsavhandling, Universitetet i Agder) hentet fra <http://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/139198>
- Storø, J., Bunkholdt, V., & Larsen, E. (2010). Er institusjonen alltid et onde, og familien alltid et gode? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 87(03), 166-181. Hentet fra <https://www.idunn.no/file/pdf/44075145/art06.pdf>